

TÓTH SZILÁRD

Adalékok a vándorszók kérdésköréhez: magyar eredetű lexikai elemek szomszédos és távolabbi nyelvekben

Tartu Ülikooli Narva Kolledž
Raekoja plats 2, Narva 20307
<http://www.narva.ut.ee>
tothsz@t-online.hu, stoth@ut.ee

„Kívánatos lenne monografikusan feldolgozni a finn és az észt – illetőleg valamennyi számba jöhető, a magyarral nem szomszédos nyelvnek a – „magyar” szavait is: mikrofilológiai vizsgálatban részesítve valamennyi szót, földerítve a kölcsönzés irányát, a meghonosodás, elterjedés, visszaszorulás útját-módját, szótörténeti dokumentációval, részletes etimológiai bizonyító anyaggal. Szeretném, ha cikkem ösztönzésül szolgálhatna az ilyen irányú kutatások számára.” (Kiss Jenő, 1975)

SZOMSZÉDOS NÉPEK

Schubert Gabriella

jénai Schiller Egyetem, *professor emeritus*

Ungarische Einflüsse in der Terminologie des öffentlichen Lebens der Nachbarsprachen. Wiesbaden: Harrassowitz, (Balkanologische Veröffentlichungen, 7), 1982.

SZLÁV NÉPEK: UKRÁN (RUSZIN)

Petro Mikolajovics Lizanec (Лизанець Петро Миколайович (Beregforrás, 1930. július 2.) = Lizanec Péter ruszin–ukrán nyelvész, egyetemi tanár, az Ungvári Nemzeti Egyetem Magyar nyelvi tanszékének tanszékvezetője, az egyetem Humán- és Természettudományi Magyar Kara dékánja

IRODALOM: *Атлас лексичних мадяризмів та їх відповідники в українських говірках Закарпатської УРСР*. Ужгород: Вид-во Ужгород. ун-ту, 1976.
Венгерские заимствования в украинских говорах Закарпатья. Вр. 1976.

Dezső László

IRODALOM: *A XVI-XVIII. századi kárpátukrán nyelvemlékek magyar jövevényszavai*. Budapest: Akadémiai Kiadó, 1989.

Bárányné Komári Erzsébet (Baran Ielyzaveta, Bárány-Komári Jelizaveta, Комарі Єлизавета)

Mokány Sándor

a máramarosi ukrán nyelvjárás magyar jövevényszavairól

IRODALOM: *Венгерские заимствования в мараморошском украинском диалекте Закарпатской области: автореферат ... кандидата филологических наук*. Тарту: Тартуский государственный университет, 1966

ukrán etimológiai szótár anyaga

SZLÁV NÉPEK: CSEH és SZLOVÁK

SZLOVÁK

dobošova torta, cseh-szl. *segedínsky guláš*

szállás:

salaš, -a *muž. r.* drevená **ohrada**, v ktorej nocujú ovce al. **dobytok počas** letného pobytu na horských pasienkoch, a k **nej** patriaca **koliba pre** baču a valachov: družstevný s.; horské s-e;

salašík, -a *muž. r.* zдроб. expr.

salašit', -í, -ia *nedok.* **mať salaš**, **venovať'** sa salašníctvu;

pren. V rodine **nie** je už taká **bieda**, aká tu **kedysi** salašila (Fr. Kráľ) panovala, bola usalašená.

salašník, -a, *mn. č.* -ci *muž. r.*

1. **chovateľ** oviec na salašoch, **majiteľ** al. **správca** salaša;

2. **bača** al. **valach** bývajúci na salaši;

salašnícky príd. m.: s. **chov** dobytky na salašoch;

s-e hospodárstvo;

s-e názvoslovie;
s. život na salaši;
salašníctvo, -a *stred.* **chov** dobytka, **najmä** oviec, na salašoch
salašný *príd. m.* patriaci k salašu: s-é dvercia (Lask.);
s. gazda **funkcia** v obecnej al. družstevnej správe;
s-í chlapi (Rys.) valasi, pastieri

<http://slovník.azet.sk/pravopis/slovník-sj/?q=sala%C5%A1>

Gregor Ferenc

Pilisszántó nyelvjárásáról

IRODALOM: *A szlovák nyelv magyar elemeiből: Mutatványfüzet.* Budapest: Eötvös Loránd Tudományegyetem, 1993. 77 p.

Magyar–szlovák kulturális és nyelvi kapcsolat jegyei a szlovák népmesékben.

<http://www.c3.hu/~nyelvor/period/1233/123306.htm>

Ungarische Wörter und Kompositen im Slowakischen von Pilisszántó. *Studia Slavica Hungarica* 9 (1963). 252-272.

CSEH

Sulán Béla: több mint háromszáz, ennek több mint fele nem szlovák közvetítéssel. Ebből 40 argó

morvák: 130 morva nyelvjárási szó

IRODALOM: A cseh szókincs magyar elemeinek problematikája. *NyK.* LXV, 1963.

SZLÁV NÉPEK: LENGYEL

Wołosz Robert

IRODALOM: Wyrazy węgierskie w języku polskim. *Studia Slavica Academiae Scientiarum Hungaricae*, 35, 1989. 215-317.

szavak Báthory királysága előtt

Stachowski M. 2002, Uwagi o wybranych etymologiach węgierskich w języku polskim. *Studia Slavica Academiae Scientiarum Hungaricae*, 47/1-2. 45-52.

Michał Németh

az árvai lengyel nyelvjárásról (2008)

Zoltán A. ismertetése: Németh tárgyalja a szlovákon keresztül átvett szavakat is, pl. *ceruzka*. 61 szócikk + 6 vitatott eredetű szó.

ki fras? 'mi az ördög?' < ? *ki a frász?* – Zoltán vitatja.

Tóth Szilárd

a *leczó* adatolása (Wołosznál és Hollósnál hiányzik) és datálása (1991)

IRODALOM: Újabb adatok a *lecsó* szó hazai és külföldi elterjedéséhez. *MNy.* 99. 2003: 474-477.

BALKÁN SZERBHORVÁT

Hadrovics László

IRODALOM: *Ungarische Elemente im Serbokroatischen*. Budapest: Akadémiai Kiadó, 1985.

Szentesi Žagar Orsolya

IRODALOM: Adaptacija mađarskih posuđenica u hrvatskom jeziku na ortografskoj razini – Ortografska adaptacija modela šest jezika u hrvatskome. /“A horvát nyelv magyar jövevényszavainak ortográfiai adaptációja – Hat európai nyelv modelljeinek ortográfiai adaptációja a horvátban”/ (suautori: Filipović Rudolf, Dabo-Denegri Ljuba, Dragičević Dragica, Menac Antica, Nikolić-Hoyt Ana, Sočanac Lelija). *Filologija*. knj. 34, 2000. 139-174.

Adalékok a horvát postai és vasúti szaknyelv magyar mintáinak kérdéséhez. / Prinosi pitanju mađarskih uzora u hrvatskom poštanskom i željezničkom nazivlju/. *Studia Slavica Savariensia* 1-2. 2003. 546-552.

Transzormemizacija hungarizama – Transzormemizacija modela šest europskih jezika u hrvatskom. /“A hungarizmusok transzormemizációja – Hat európai nyelv modelljeinek transzormemizációja a horvátban”/ (suautori: Filipović Rudolf, Dabo-Denegri Ljuba, Dragičević Dragica, Menac Antica, Nikolić-Hoyt Ana, Sočanac Lelija). *Filologija*. knj. 33 (1999.). 15-54.

BULGÁR

Décsy Gyula

IRODALOM: *Die ungarischen Lehnwörter der bulgarischen Sprache*. Wiesbaden: O. Harrassowitz, 1959. 74 o.

ROMÁN

Tamás Lajos

IRODALOM: *Etymologisch-historisches Wörterbuch der ungarischen Elemente im Rumänischen*. Budapest: Akadémiai Kiadó, 1966.

TÖRÖK

Fekete Lajos

IRODALOM: Az oszmánli–török nyelv hódoltságkori magyar jövevényszavai.
MNy. 26. 1931: 257-265.

ALBÁN

Norbert Jokl

IRODALOM: Die magyarischen Bestandteile des albanischen Wortschatzes.
Ungarische Jahrbücher 7. Berlin, Leipzig: Walter de Gruyter & Co.,
1927. 46-84.

TÁVOLABBI NÉPEK

OROSZ

Melich János újságcikke (1899), **Erdődi József** tanulmányai (1952, 1953)

Hollós Attila

IRODALOM:

Az orosz szókincs magyar elemei. Budapest: Magyar Nyelvtudományi Társaság,
(A Magyar Nyelvtudományi Társaság Kiadványai, 206.), 1996.

FEHÉROROSZ = BELORUSZ

Zoltán András

Magyar szavak az ófehéroroszbán. *101 írás Pusztai Ferenc tiszteletére.* Szerk.
Mártonfi Attila, Papp Kornélia, Slíz Mariann. Budapest: Argumentum,
2006. 495–500.

Слова венгерского происхождения в белорусском языке: Книжные заимствования эпохи Стефана Батория. *Беларуская мова: шляхі развіцця, кантакты, перспектывы: Матэрыялы III Міжнароднага кангрэса беларусістаў «Беларуская культура ў дыялогу цывілізацый»*

(1 сесія – 21–25 мая, 2 сесія – 4–7 снежня, Мінск, 2000 г.).
Рэдкалегія: Г. ЦЫХУН (галоўны рэдактар), С. ЗАПРУДСКІ, Н.
МЯЧКОЎСКАЯ (= Беларусіка – Albaruthenica 19). Мінск: «Беларускі
кнігазбор», 2001. с.105–115.

Слова венгерского происхождения в белорусском языке: устные
заимствования эпохи Стефана Батория. *StR* XX, 2003. 492–494.

BALTIKUM

SVÉD

Kiss Jenő

Magyar szavak a svédben. *Magyar Nyelv* LXXII, 1976: 94-97.

FINN, ÉSZT

Virányi Elemér

Ungari sõnad ja Ungari kohta käivad väljendid eesti keeles. *Litterarum Societas
Esthonica 1838 – 1938 Liber Saecularis II. Õpetatud Eesti Seltsi toimetused*
XXX, 1938 [Tartu: s.n.], 1938. 854-859.

Kiss Jenő

Magyar szavak a finnben és az észtben. *Magyar Nyelv* LXXI, 1975. 335-337.
Kiss a *letšo*-t nem említi (Tóth 2003: 476)

LITVÁN

Laczházi Aranka

Венгерские элементы в лексике литовского языка. *Miscellanea Corviniana:
Köszöntő könyv Hollós Attila 70. születésnapjára*. Budapest: ELTE BTK,
²2003. 343-347. (www.btk.elte.hu/eastslav/Tartalom.htm)

Nem említi: *lečas* ~ *lečo* (Tóth 2007: 207)

LETT

Tóth Szilárd

Ungarisches im lettischen Wortschatz (mit besonderer Berücksichtigung des
Wortes *tokajietis* 'Tokajer'). *Miscellanea Corviniana: Köszöntő könyv
Hollós Attila 70. születésnapjára*. Budapest: ELTE BTK, ²2003. 236-243.
(www.btk.elte.hu/eastslav/Tartalom.htm)

lecsó: Tóth MNy. 2003, 2007 (1999-ből adatolva)

Ha minden fonetikai és morfológiai változatot, képzett és összetett alakot
figyelembe veszünk, több mint 40 lexéma;
helyesírási változatok, keresztnevek

NÉMET

- Kiss J.** 1973, Die ungarischen Lehnwörter der deutschen Schriftsprache. J. Kiss – H. G. Udally (ed.), *Festschrift für Wolfgang Schlachter zum 65. Geburtstag*. Göttingen: Georg-August-Universität. 49-56.
- Kiss J. – Schlachter W.** 1974: A német nyelv magyar jövevényszavai és a *der, die, das*. *Magyar Nyelvőr* LXX. 458-462.
- Erdődi J.** 1973, Az osztrák — magyar nyelvi kapcsolatok történetéhez. *Magyar Nyelvőr* 97. 157-166.
- Tóth Sz. T.** 2012: Paprika, Gulasch und Tokajer: Zur Frage der Datierung dreier ungarischer kulinarischer Termini im Deutschen: Eine etymologische Studie. In: Hubert Bergmann, Regina M. Unterguggenberger (ed.): *Linguistica Culinaria. Festgabe für Heinz-Dieter Pohl zum 70. Geburtstag*. Wien: Praesens. 425–429.
- Szelp Sz.** 2011: Egy újabb és egy elfeledett adat a *lecsó* történetéhez. *Magyar Nyelv* 107. 81–84.

Magyar eredetű gasztronómiai szókincs datálása: Tóth 2012.

Paprika: 1859.

Gulasch: 1833.

< ung. *gulyás* (1886; EWUng. 484) ~ nyj. [*gulāš, gul'āš*] ~ irod. [*gujāš*] < *gulyáshús* (1787: *Gujás-hús*; EWUng. 484) < *gulyás* 'tehénpásztor' (< *gulya* + *s*) + *hús* (Heyse 1896: 371, 1903: 323, 1910: 320; Kiss 1973: 51; Kiss/Schlachter 1974: 459; Kluge 1989: 282; Duden 1990: 190, 1996: 642; Pfeifer 1997: 486; EWUng. 484).

Németországban 1850 körül terjed el (Kluge 1960: 276 [„Über Österreich dringt Gulasch 1850 bei uns ein“]; Pfeifer 1989: 617), osztrák közvetítéssel. 19. sz. eleje (Schulz 2008: 641). Mind az első említés ([Johann] Nestroy; Schulz 2008: 642), mind szóföldrajzi okok osztrák közvetítésre utalnak. „im Wiener Dialekt (und auch sonst in Österreich) meist die Aussprache kólaš” (Schulz 1913: 258). A magyarországi német nyj-ok szerepe tisztázatlan. Heyse idegen szavak szótárának 1859-es kiadásában még nem szerepel.

20. sz. eleje: *Gulyás* 'tehénpásztor' (Meyers 1904: 516).

Összetett szóként: *Gül(l)aschfleisch* a *gulyáshús* tükörfordítása (Heyse 1879: 332).

A magyar helyesírású forma („Gulyás, eigentl. Gulyáshús“ Heyse 1896: 371) sokáig verseng a németessel („Gulas- od. Gulasch-Fleisch“ Heyse 1873: 404, 1896: 371; „Gulyás, gew. Gulasch“ Heyse 1903: 323, 1910: 320). Más alak: *Goulasch* (Schulz 2008: 641).

A Meyers Großes Konversations-Lexikon (Meyers 1904: 516) szerint a magyaros alak a helyes: „Gulyás (unrichtig Gulasch oder Golasch)“, „durch ganz Deutschland verbreitetes Gericht“ ('egész Németországban ismert étel').

A *Gulyás* Heyse (1910: 320) szerint osztrák, pontosabban: magyar helyesírású alak („österreichische, genauer ungarische Schreibung“).

A 19. és 20. sz. fordulóján az alapszó is ismert: *Gula* ~ *Gulya* (Heyse 1873: 404, 1879: 332, 1896: 371, 1903: 323, 1910: 320)¹, *Gulyá* (sic!, Meyers 1904: 516). Idegen szóként (egzotizmusként hatott) „in Ungarn Hornviehherde“.

A m. *gulya* bizonytalan ered., esetleg kaukázusi (EWUng. 483).

Átvitt értelemben: ‘Mischung, Gemenge, Durcheinander’ 1985 óta (Schulz 2008: 642).

Tokajer már a 18. században:

Orosz †*тукайское*: 1706, *токайское*: 1724, *токай*: 1808 (Hollós 1996: 60).

Német *Tockeyer-Wein* (Zedler 1732–1750: xliv 622), *Tokaier-Wein* (Zedler 1732–1750: xliv 1086), *Tokayer-Wein* (Zedler 1732–1750: xliv 1086, Zedler 1732–1750: liv 547), *Tockayer-Wein* (Zedler 1732–1750: liv 623-624), *Tokeier-Wein* (Zedler 1732–1750: xliv 1086), *Tokeyer-Wein* (Zedler 1732–1750: xliv 1086).

Ném. *Tokajer*, *Tokaier*, *Tokayer* (ADRE 1833–1837: xi 506; Heyse 1844: 783, 1859: 921, 1879: 792, 1896: 850, 1903: 870, 1910: 873; Kiss 1973: 54-55; Kiss/Schlachter 1974: 461; Duden 1990: 479; Hollós 1996: 60) és orosz *токайское*, †*тукайское* (Hollós 1996: 60) a m. *tokaji* tükörfordításai (or. *-ское*, ném. *-er* = m. *-i*) (Hollós 1996: 60); or. *токай* < m. *tokaji* v. esetleg < *Tokaj* (Hollós 1996: 59-60). A Hollósnál (1996) nem szereplő or. †*токайеръ* (Кузикъ² 1914: 457) < ném. *Tokajer* (Tóth 2003: 346).

M. *tokaji* főnév < melléknév, *tokaji bor* rövidülése (Kiss 1973: 55); *Tokaj* helynév < (ó)tör. ~ csag. *toqay* ‘folyó menti erdő’ v. személynév (Kiss 1988 II: 659).

NYUGAT-EURÓPA

SPANYOL

Faluba Kálmán (*Miscellanea Rosae*, 1995)

Oszkó Beatrix (*Szavak – nevek – szótárak*, 1997): gyakorlatilag egyoldalnyi szólista

¹ „Gula oder Gulya, f. ungar. eine im Sommer bei Tag und Nacht im Freien bleibende Herde“ (HEYSE 1910: 320)

FRANCIA

„Néhány szavunk a francia nyelvben is meghonosodott: a *shako* (csákó), a *sou-tache* (sujtás), a *hussard* (huszár, amely nálunk is jövevényszó, a 'kalóz' jelentésű szerb-horvát szót vettük át jelentésváltozással), továbbá a *coche* és *cocher* (kocsi, kocsis), valamint a *forint*, amelyet a Robert-szótár magyar szóként hoz, elmulasztva megemlíteni, hogy a *florinus*-ból, a virágjelű firenzei pénz nevéből származik. „Cserébe” viszont ugyanebben a szótárban a *coche* cseh (!) eredetű szóként szerepel, holott az elnevezés a Komárom megyei Kocs község nevéből jött létre (eredetileg: *kocsi szekér*). Mellesleg ez a szavunk futotta be a legnagyobb karriert: ma már nem *trainer* (tréner) a futball-, illetve teniszedzők neve világszerte, ha-nem *coach* (ejtsd: *kócs*), azaz kocsis, fogathajtó.”

Timár György: Magyar eredetű idegen szavak. http://www.lib.jgytf.u-szeged.hu/folyoiratok/edes_anyanyelvunk/9903e.htm

- bőrt magyar módra sós lében kikészíteni *hongroyer* SIC!
- csákó *le shako/schako*
- csárdás *la czardas*
- hajdú *le heiduque/haidouc/haïduc*
- herélt ló (a művelet Magyarországról terjedt el) *le hongre* SIC!
- huszár *le hussard*
- huszárosan *à la hussard*
- kocsi *le coche*
- paprika *le paprika*
- paprikás marharagú *le/la goulache*
- sujtás, paszománt *la soutache*
- tokaji *le tokay*

<http://www.profranciatarar.hu/jovevenyszavak-2/magyar-jovevenyszavak-francia-nyelvben.php>

ANGOL

biro

From *László Bíró*, the Hungarian inventor of the ballpoint pen. Bíró originally means judge.

coach

From *kocsi*, a horse - drawn wagon with springs above the axles. Named after the village of Kocs in which this type of vehicle was invented. The verb 'to coach' is also derived from this root.

czardas

From *csárdás*, a Hungarian folk dance. *Csárda* also means 'tavern'.

Dobos torte or Dobosh

From *Dobos torta*, "Dobos cake". After confectioner József C. Dobos.

friska

From *friss*, a fast section of music, often associated with *czardas* dances (*cf.* *lassan*).

goulash

From *gulyás*, a type of stew known in Hungarian as *gulyás* in Hungary, 'gulyásleves' is a soup dish; *leves* meaning soup. Gulyás also means 'herdsman' dealing with cattle,

as the noun *gulya* is the Hungarian word for cattle herd. (This can cause confusion with native Hungarian speakers, as Hungarians generally understand unqualified "gulyás" to mean "gulyásleves", the soup, instead referring to the international *goulash* as "pörkölt".)

hajduk

From *hajdúk*, "bandits". Outlaw, guerilla fighter. The original Hungarian meaning was "cattle drover".

halászlé

, or Fisherman's Soup, a very hot and spicy river fish soup with a lot of paprika. (The actual Hungarian *halászlé* is not always made with hot paprika, unlike the internationally-known soup.)

hussar

From Hungarian *huszár*, a light cavalry soldier. The Hungarian word originally meant "freebooter" and was further derived via Old Serbian *husar*, *gusar*, *gursar* ("pirate") from Italian *corsaro* ("pirate"), i.e. the same root as that of English *corsair*.

Itsy-bitsy

is sometimes linked to Hungarian *ici-pici* ("tiny") by popular sources, but is regarded as an unrelated English formation by English dictionaries.

komondor

A big Hungarian breed of livestock guardian and dog, looking like big mop, always white.

kuvasz

A big Hungarian breed of shepherd dog, always white.

lassan

From *lassú*, "slowly". a slow section of music, often associated with *czardas* dances (cf. *friska*).

palacsinta

a form of pancake popular throughout central Europe

paprika

a spice produced from the ground, dried fruits of *Capsicum annuum*, a red pepper

puli

A small Hungarian breed of shepherd dog, also looking like a mop, usually black or white.

pusta

From *puszta*, a kind of Hungarian steppe.

sabre (UK) or saber (US)

From French (*sabre*, *sable*), ultimately from an unknown source in a language of Eastern origin, possibly through Hungarian *szablya*, backsword.

shako or tsako

From *csákó süveg*, 'peaked cap', a stiff military hat with a high crown and plume.

tokaji or tokay

From *tokaji aszú*, the name of the wine from Tokaj, the centre of the local wine-growing district Tokaj-Hegyalja.

verbunkos

a Hungarian men's folk dance and musical style (itself coming from German Werbung - meaning "military recruitment" here).^[*citation needed*]

vizsla or vizla

From *vizsla*, a Hungarian breed of hunting dog.

http://en.wikipedia.org/wiki/List_of_English_words_of_Hungarian_origin

biro – golyóstoll - feltalálója, Bíró László József után
coach – kocsi - Kocs község után
czardas – csárdás - a csárda után
goulash – gulyás
hussar – huszár
komondor – komondor
kuvasz – kuvasz
paprika - paprika
puli - puli
tokaji vagy tokay - tokaji
sabre – szablya (francia közvetítéssel)
shako – csákó
verbunkos – verbunkos
vizsla – vizsla

http://hu.wikipedia.org/w/index.php?title=Az_angol_nyelv_magyar_jövevényszavainak_listája&oldid=13209837